

ZOVEEL LIEFDE

Zoveel liefde

Historische roman

over

Betsy Groen van Prinsterer-van der Hoop

(1807-1879)

Edith Schouten

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© 2018 Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8801 AD Franeker

Omslagillustratie: Johannes Adrianus van der Drift, 'De Gevangenpoort te Den Haag 1820-1830', Rijksmuseum Amsterdam. De geschreven tekst is de handtekening B. Groen van Prinsterer geb. van der Hoop

Omslagontwerp Ontwerpbureau Garage/bno

Fotoverantwoording: Korte Vijverberg 3: Wikipedia Commons; Voormalig Oud Wasenaar: tekening uit W. Wijnaendts van Resandt, *Het geslacht Van der Hoop uit Scherpenzeel, te Arnhem, Amsterdam, Rotterdam, Groningen en elders*, z.p. 1926; overige illustraties: publiek domein

ISBN 9789051944372

NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd in welke vorm dan ook zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form whatsoever without written permission from the publisher.

Inhoud

1.	<i>Hop Marjanneke</i> (1811-1813)	7
2.	<i>Gevaarlijke varkens</i> (1814-1818)	21
3.	<i>Een golf te hoog</i> (1825-1826)	29
4.	<i>De vervelende broer</i> (1827)	37
5.	<i>Brussel</i> (1829)	48
6.	<i>Het kleine broertje</i> (najaar 1829)	59
7.	<i>Opstand</i> (1830)	69
8.	<i>Den Haag</i> (1831)	82
9.	<i>Kilte</i> (1832)	94
10.	<i>Het hart doet mee</i> (winter 1832-1833)	105
11.	<i>Een gestorven vriend</i> (voorjaar 1833)	117
12.	<i>'Mevrouw toch'</i> (zomer/najaar 1833)	127
13.	<i>Een leeg lokaal</i> (1834)	137
14.	<i>Pantoffels</i> (1835)	148
15.	<i>Een schokgolf</i> (1836)	157
16.	<i>Familiejaar</i> (1837)	166
17.	<i>Verandering</i> (1840)	173
18.	<i>Een lekke boot</i> (1841)	184
19.	<i>Gulle genade</i> (1842)	191
20.	<i>Gonda</i> (1843)	207
21.	<i>Een tijd van hoop en wanhoop</i> (1844-1845)	215
22.	<i>De Christelijke Vrienden</i> (1846)	227
23.	<i>Beroering alom</i> (1847-1848)	235
24.	<i>De Staten-Generaal</i> (1849)	247
25.	<i>Intermezzo</i> (1850)	257
26.	<i>Voet bij stuk</i> (1852)	267
27.	<i>Het reglement</i> (1853)	280
28.	<i>Radeloos?</i> (1854)	292
29.	<i>Dove en blinde soldaten</i> (1855-1856)	309

30.	<i>De onderwijswet (1857)</i>	333
31.	<i>Het dagboek (1876)</i>	344
32.	<i>Najaar (1876)</i>	354
33.	<i>Tussen Kerst en Nieuwjaar (1876)</i>	372
	Bijlagen	392

1. *Hop Marjanneke (1811-1813)*

Betsy had het tafereel in de keuken al meermalen aandachtig in zich opgenomen. Vanmorgen stond ze er weer, omdat het wekelijkse inpakken van moeders rieten hengselmand veel boeiender was dan om in de speelkamer bij het kindermisje en broertje van twee te blijven. Zoals gebruikelijk liep haar moeder heen en weer om allerlei spullen op tafel te leggen: appels, meel, erwten, bonen, stroop, winterpeen, kaarsen, zeep en vet. Het vierjarig meisje wist intussen van alle potten, flessen en pakjes de inhoud te benoemen. Daar had ze dan ook al vragend flink haar best voor gedaan.

Na veel smeekbeden of ze – alstublieft moeke, och alstublieft! – mee mocht helpen, had moeder uiteindelijk ja gezegd. Nu stond ze met een besliste trek om haar mond op een stoel over de rand van de mand gebogen, schikkend en stapelend, alsof ze jaren ervaring had. Toen moeder tot slot met een gevuld eierkorfje aan kwam lopen, maakte ze een afwerend gebaar. ‘Nee moeke, dat kan er niet meer bij!’ Na wat gezamenlijk geredder kwam er toch een veilig hoekje vrij en konden de mandkleppen dicht. Terwijl de kleuter haar best deed de riempjes vast te gespen, zei ze aarzelend: ‘Moeke?’ Nolda van der Hoop begreep wel dat haar dochter over het vervolg zou beginnen: het uitdelen van de mand. Daar kwam het al: ‘Mag ik met u en Gonda mee de sloppen in?’

Terwijl moeder resoluut haar hoofd schudde, zag ze een onderlipje trillen. Ze streek het kind over haar krullenbol en gaf Kokkie, de kokkin, die aan het andere eind van de tafel met het kneden van deeg in de weer was, een knipoog.

‘Dank voor de mand, lieve meid. Je hebt haar mooi gevuld. Maar voor de sloppen ben jij te jong. Ik beloof, als jij tien jaar bent, zo ging het bij Gonda ook, dan gaan we samen op stap. Dat duurt een poos, maar ik kan je nu al iets moois vertellen.’ Ze boog zich naar Betsy over en zei zachtjes, met haar wijsvinger op haar dochttertje wijzend: ‘Weet je, Gonda en jij, jullie zijn de bofferds! En je broers, Jan, David en Evert Jan zijn de pechvogels. Zij zullen nooit met mij meegaan op de sloppenronde. Weet je waarom niet? Omdat het jongens zijn.’

Moeder pakte een stoel en trok Betsy op schoot. ‘Je moet begrijpen,’

zei ze, ‘als jongens groot zijn, dan krijgen ze werk. Ze worden ouderling of diaken in de kerk en krijgen een goede baan. Weet jij wel wat de baan van vader is? Jouw papa is advocaat. Maar er zijn meer soorten banen; denk maar aan burgemeester. Mijn vader is burgemeester van Zwolle geweest en papa’s vader was burgemeester van Arnhem. Grootvader Thomassen à Thuessink kan je daarvan vertellen, maar de vader van je vader helaas niet meer.’

Zonder haar duim uit haar mond te halen, lispelde Betsy: ‘Nee, dat weet ik. Die is al heel lang dood.’

Geborgen in moeders armen keek de hummel naar haar op. Moeder vertelde verder en zei dat jongens en meisjes anders waren. Betsy knikte instemmend. Ja, dat had ze weleens gezien bij het verschonen van het kleine broertje, maar nu hoorde ze ook van verschil in leren. Leren lezen, schrijven en rekenen was voor jongens en meisjes hetzelfde. Sommige kinderen leerden dat thuis van een gouverneur of gouvernante, anderen bezochten een school en er waren er ook die nooit konden leren. Maar bij het groter worden, werd alles anders. Jongens konden dan doorleren op de Latijnse school en daarna op de Academie. Maar voor meisjes was er alleen een kostschool, waar ze onderwijs kregen in vreemde talen, mooi borduren en hoe ze zich netjes konden gedragen. Die goede-ma-nierenlessen waren soms grappig. Moeder had zelf een paar jaar op zo’n school in het verre Den Haag gezeten en had daar moeten oefenen hoe je als grote dame sierlijk in en uit een koets moest stappen.

Nolda legde vervolgens uit dat als meisjes groot zijn en trouwen, ze niet mogen werken. Dat ging er bij de kleuter niet in. Ze kwam over-eind en keek haar moeder geschrokken aan: ‘Maar moeke, u bent getrouwd en zorgt voor ons allemaal! Mag dat dan wel?’ De geheimen van het grotmensleven waren te ingewikkeld, zodat de uitleg die volgde haar grotendeels ontging. Maar wat ze onthield, was genoeg om over te dromen. Als zij groot was, zou ze ook gaan trouwen en net als moeder kinderen krijgen. Ook zij zou een kokkin hebben en een koetsier en een dienstbode. En natuurlijk zou ze ook zonder betaald te worden armen en wezen gaan helpen. Want dat had moeke duidelijk gezegd: dát was wat getrouwde vrouwen naast de huishouding wel mochten doen.

Nolda had Betsy zojuist naar boven gestuurd voor het handenwassen voor de boterham. Terwijl Kokkie een bakplaat met koekjes in de oven

1. HOP MARJANNEKE (1811-1813)

schoof, controleerde Nolda de sluitingen van de mand. In gedachten was ze al in de steegjes in het buurtje hierachter. Wat zou ze weer aantreffen? De sloppen waren te bereiken via het stallenpad, dat zich achter de tuinen en stallen van de huizen aan het Groninger Schuitendiep bevond. Zij woonden aan deze voorname kade, die een grote tegenstelling betekende met de verkrutte huisjes in de achterbuurt. Ze maakte daar al jaren een wekelijkse ronde en moest zich altijd instellen op de stank van ongewassen lijfgoed, schimmel en smeulend sprokkelhout. Maar dat was kinderwerk vergeleken bij de matte verslagenheid, die vandaag de dag van de gezichten viel af te lezen.

Ze herinnerde zich hoe zij destijds met haar moeder de sloppen van Zwolle inging. De ronde begon stevast met een gebed in de gang. 'Want,' zei haar moeder dan: 'dat is de beste voorbereiding.' Ze wist dat het waar was en daarom ondernam ze nooit een stap in de richting van het buurtje, voordat ze met Gonda gebeden had: 'Heere, U zegt dat de armen altijd onder ons zijn en wij onze handen voor hen moeten openhouden. Maak ook onze harten open en geef ons genadig hen met liefde en wijsheid te kunnen dienen.'

In de keuken in het souterrain weerklonk een aanzwellend ritmisch gedreun. Een commando klonk. Ze schudde haar hoofd en fronste: alweer een Frans peloton, op weg naar de sloppen! Ze wierp een boze blik naar het hoge raam. Het hield ook nooit op! Ze wist dat dergelijke compagnieën voorzien waren van messcherpe bajonetten en even later zouden terugkeren met enkele geboeide mannen ertussenin. Ze moesten de jonge kerels hebben. De laders en lossers, die vroeger aan de drukke kade van het Schuitendiep nog wel zoveel verdienden, dat ze de ergste armoe buiten de deur konden houden. Maar die tijd was voorbij. Het enkele turf- en aardappelschip dat nog aanmeerde, zette geen zoden aan de dijk. En dat alleen, omdat Napoleon het vorig jaar in zijn hoofd had gekregen om het door hem bezette Nederland de bloeiende handel met Engeland te verbieden.

De frons boven haar ogen verdiepte zich. De Fransen knepen de armen uit en dat al jarenlang..

Het grote uitzuigen was bij de kerken begonnen. Die waren van de ene op de andere dag met torenhoge belastingen geconfronteerd, waardoor de diaconieën aanzienlijk minder te besteden kregen. Vervolgens had het dievenregime in zijn grote wijsheid besloten, de verschuldigde rente op staatspapieren slechts voor een derde uit te keren. Waardoor

veel wees- en armhuizen met geld in obligaties niet meer in staat waren de bewoners driemaal per dag een maaltijd te geven. Aansluitend werd dat gemene verbod op de handel met Engeland uitgevaardigd, waardoor de buurt hierachter haar belangrijkste bron van inkomsten was kwijtgeraakt. Maar de vermogende buurman hiernaast had er evengoed onder te lijden, omdat hij koopman van Engelse stoffen was.

De allerlaatste streek van de zelfbenoemde keizer hield verband met die stampende troep daarbuiten. Het betrof de pas ingevoerde dienstplicht door loting. In zijn zucht naar soldaten was Napoleon genadeloos. Mank, ziek of kostwinner, wie was ingeloot of de loting negeerde, werd opgehaald. Na de afkondiging van dit decreet – er was altijd wel een overloper te vinden om zulk soort nieuws om te roepen – had ze de woede in de sloppen gehoord: ‘Wat denkt die schurk van een keizer? Ons eerst dwarszitten door ons werk af te pikken en nou onze kerels? Vergeet het, onze jongens gaan dat leger niet in!’

Er werd gefluisterd, dat de nieuwe dienstplicht bedoeld was voor de samenstelling van een leger. Napoleon, keizer van Frankrijk, had eerst half Europa veroverd en was nu blijkbaar van plan om Moskou in te nemen.

Nolda’s blik richtte zich op de hoge schouw. Op het midden van de houten rand prijkte een oranje kokarde¹. Nijdige gedachten tolden door haar hoofd. Ze dacht aan de Fransgezinde patriotten, die zestien jaar geleden door droombeelden over de Franse revolutie de Oranjefamilie hadden verjaagd en vervolgens de Fransen als vrienden hadden binnengehaald. Zij was een zorgeloos meisje van negentien geweest. De schrik in de ogen van haar ouders was haar toen niet ontgaan en had voorgoed een einde aan haar onbekommerde leventje gemaakt. Hoe lang, hoe lang moest het land nog buigen onder dit ellendige juk?

Van de straat klonk een draailier. Toen het kreunende muziekje stopte, klonk boven het schellen van de bel. Het dienstmeisje zou uit het klaarstaande bedelpotje wel een centje geven. Toen het liedje hervat werd, herkende ze het protestliedje: ‘Hop Marjanneke, stroop in ’t kanneke...’ Terwijl ze de trap naar de bel-etage opliep, zong ze de laatste regel mee: ‘Eertijds was er de prins in ’t land en nu die kale Fransen!’

1. Kokarde: onderscheidingsteken, meestal in de vorm van een strik of rozet als herkenning van een land of partij.

1. HOP MARJANNEKE (1811-1813)

Na een koude aprilmaand braken stralende meidagen aan. Zoals de vogels uit het noorden naar de Lage Landen vlogen om daar te nestelen, zo trokken zwaarbeladen karren met huisraad de poorten van Groningen uit, op weg naar de buitenverblijven en borgen in de provincie. De hoogleraar, de notaris, de advocaat, de rechter, de burgemeester, de arts, de wethouder en al wie kon uitzien naar een zomer lang buiten, die werkte, studeerde of vergaderde nu in het verlokkelijke vooruitzicht van binnenkort op het zomernest te zullen neerstrijken. Belastingen mochten drukken, de Fransen tekeergaan, de prijzen stijgen, hun buiten nam niemand hun af. Men verheugde zich dusdanig op de vruchten en groenten van eigen grond, op de goedmoedige pachters en bovenal op lange dagen in de schone buitenlucht, dat de doorgaans best te verdragen grachten opeens ondragelijk stonken en ongezond moesten zijn.

Ook Betsy, die zich met Evert Jan in de zonnige tuin vermaakte, had de zomerkoorts gekregen. Ze zaten met z'n tweetjes in de tuinkoepel en speelden op haar voorstel dat ze bij grootvader op landgoed De Bult bij Steenwijk waren. 'Evert Jan, nu drinken we thee! Kijk, zo!' Maar een handje om een denkbeeldig kopje houden, was de hummel te lastig. Hij zakte van zijn stoel en plaatste zijn zanderige vingertjes tegen het raam. 'Nee, dat mag niet,' riep grote zus. 'Grootvader vindt dat niet goed. Of wil je spelen dat we bij tante Louise en oom Johan op de Fraeylemaborg in Slochteren zijn?' Evert Jan was al naar buiten gestommeld en rende in zijn jongensjurkje terug naar de zandbak. Betsy slenterde achter hem aan en haalde haar schouders op. Later, aan tafel, deed ze haar vader schaterlachen toen ze parmantig de vraag aan de orde stelde of al bekend was wanneer ze met z'n allen, net als vorig jaar, eerst een paar weken op De Bult en daarna nog een maandje in Slochteren zouden logeren.

Voor weduwnaar Thomassen à Thuessink, die zijn landgoed De Bult al enige jaren geleden permanent had betrokken, stond de zomer in groot contrast met de wintertijd. Het verschil van beide seizoenen bepaalde hier ook zijn dagen. Vroeger, als burgemeester van Zwolle en gedeputeerde en later, als baljuw van Vollenhove, was dat wel anders geweest. Met vergaderen, rapporten lezen, reizen en schrijven en een levendig thuis, was het weer langs hem heen gegleden. Maar als nu het daglicht kortte en een hardnekkige mist het uitzicht beperkte tot de beuk voor het huis, dan kon het gebeuren dat hij, na de maaltijd, gezeten in zijn

grote leunstoel bij de haard, zichzelf in slaap voelde zakken. Maar zodra het weer en de wegen het toelieten, buurtte de bijna tachtigjarige rentenier bij oude ambtgenoten, die zich eveneens op hun Overijsselse havezaten en buitenplaatsen hadden teruggetrokken.

Dit landgoed was nog altijd zijn trots. De Bult was geen erfgoed geweest. Hij had dit aanzienlijke grondgebied zelf gekocht en voor een deel ontgonnen. Het bestaande bos was gehandhaafd. Maar wanneer hij nu de velden bezag – om het even of ze er grijsgroen van rijpend tarwe, of als frisgroene weilanden bijlagen – dan welde steevast een diep gevoel van voldoening en dankbaarheid in hem op. Want waar zich nu een buitengoed bevond dat boeren een inkomen bood en zijn hele familie gezondheid en genoegens verschafte, had destijds een streek van grotendeels woeste en nutteloze grond gelegen.

Bepaalde de winter hem regelmatig bij het verleden met zijn talloze herinneringen, de zomer was het seizoen van de toekomst. Dat waren de weken, waarin de kinderen van dochter Nolda zich op De Bult vermaakten en over de paden renden. Als koeien, die na de winter de wei in mochten, zo sprong en dartelde zijn stadse nakroost rond. Vooral de nummertjes drie en vier, kleinzoon David en kleindochter Betsy, bruisen van levenslust. Hun zelfgetimmerde hut was nog niet klaar of ze kwamen met nieuwe plannen. ‘Grootva, grootva, moet u horen...’ ze babbelden maar door. Zo was Betsy vorig jaar vol geweest van Geeske, een dochter van een van zijn pachters, die haar vriendinnetje was geworden. David had toen bedacht om in het bos een stroompje af te dammen.

Hij verbood de kinderen nooit iets. Hun moeder, de jongste van zijn drietal, wist haar koters wel in bedwang te houden. Zo zou ze nooit toestaan dat ze het vee van de pachters op zouden jagen of steentjes naar vogels en poezen te schieten. Hij wist dat ze de boefjes de kennis bijbracht van bloemen en planten, zoals zij het op haar beurt van haar moeder had geleerd. Zijn dochter had het er druk mee, omdat haar olijke echtgenoot er een handje van had om zorgeloos met de kinderen mee te doen. Die jonge jurist had een goede kop. Hij zou het weleens ver kunnen schoppen in een Nederland, dat jaren nodig zou hebben om na het vertrek van de Fransen – wat, naar hij vurig bad en hoopte niet lang meer zou duren – weer op de been te komen.

Zijn twee zoons zou hij komende zomer maar nauwelijks op De Bult zien. Evert Jan, de oudste, was druk met zijn werk en Gerhard had grote

1. HOP MARJANNEKE (1811-1813)

kinderen. Dus was het logisch dat de ouders thuis een oogje in het zeil wilden houden.

Hij was benieuwd naar de nieuwste ontwikkelingen op het vakgebied van zijn eersteling. Het huwelijk van Evert Jan was kinderloos gebleven, maar die pijnlijke omstandigheid bood wel het vooruitzicht van binnenkort weer eens ongestoord met elkaar te kunnen praten. Deze zoon, die het tot medisch hoogleraar had geschopt, was al jong een fervente studiebol geweest. Maar in het begin van de Franse tijd had hij er blijk van gegeven toch ook een praktisch mens te zijn. Want toen de Fransen in Groningen beslag op een weeshuis hadden gelegd om er hun gewonde soldaten in onder te brengen, had zoonlief bedacht die kerels als leerstof voor zijn medisch onderwijs te gebruiken. De Fransen hadden dat zomaar toegestaan. En dat had zulke goede vruchten afgeworpen, dat hij daardoor de grondlegger was geworden van het inmiddels vermaarde Academisch Ziekenhuis van Groningen.

De zomer werd warm. Zelfs in de Fraeylemaborg, het kleine kasteel, dat met zijn dikke muren de koelte goed vast kon houden en bovendien verkoeld werd door een slotgracht, pufte men van de hitte. Men pleegde geregeld de lucht af te speuren of er ergens al een wolkje dreef. In huis werd doorgewerkt, omdat de Schuitendiepers vandaag zouden komen, met zeven man sterk.

In zijn verduisterde studeerkamer op de eerste verdieping las de heer des huizes, Hendrik de Sandra Veldtman, een krant bij het licht van een olielamp. De warmte nam hij zuchtend voor lief, want na de buien van de afgelopen dagen was een weertje als dit een mooie garantie voor een goede oogst. Hij zuchtte tegenwoordig om bijna alles, want zijn kracht nam af en hij miste zijn Gonda, al zeven jaar lang. Haar korte sterfbed had aan hun gelukkig huwelijk van negentien jaar een eind gemaakt. Ze hadden elkaar als weduwe en weduwnaar ontmoet en in hun huwelijk beiden een zoon met de naam Jan meegenomen. Tot verrassing van iedereen was het gezin daarna nog verrijkt met een pracht van een dochter.

De opgewekte stem van deze geliefde Louise was in de logeerkamer hiernaast te horen, waar ze met een dienstmeisje bezig was het een en ander in orde te maken. Hij verheugde zich op de komende invasie, maar kon de drukte van dit jonge gezin niet meer aan. Daarom hadden zijn dochter en haar Johan zich in de andere vleugel van het huis

geïnstalleerd, om evenals andere jaren er in de komende weken voor te zorgen dat de kinderen werden beziggehouden en het huishouden naar behoren zou draaien.

Louise had zich altijd ‘het halve zusje’ van haar broers genoemd, maar in haar doen en laten leek ze het meest op Jan van Gonda. Die beiden voelden elkaar feilloos aan en vulden het huis met lachen en plannen. Hij zuchtte opnieuw. In tegenstelling tot deze voortvarende Jan had zijn Jan een schuw en dromerig ventje geleken. Hij was een jochie dat zich uren kon vermaken met zijn viool, waaraan hij – eerlijk is eerlijk – de mooiste klanken ontlokte. In de leeftijd dat hij tussen laken en servet had gezeten, had hij deze liefhebberij echter jammerlijk laten versloffen. Zoonlief was gaan studeren en jurist geworden, maar er leek geen fut in die kerel te zitten. Bestuurs- of advocatenbloed zat er niet in en daarom was hij als ambteloos burger maar weer thuis komen wonen, om zonder inkomen op de zak van zijn vader te teren. Toen had hij het plotseling in zijn bol gekregen, om met een nichtje van zijn jonggestorven moeder te trouwen. Formeel was daar niets op tegen geweest. De vader zuchtte alweer, het huwelijk was een ramp geworden. Het wichtje bleek namelijk zo gesteld te zijn op uiterlijk vertoon, dat ze zijn jongen had opgejut het erfdeel van zijn moeder op te eisen. Na twee ellendige jaren van woorden om centen had hij zijn kinderloze en met schulden beladen Jan door een verwaarloosde tering ten grave moeten dragen. De zucht bij deze herinnering kwam hortend. Met een driftig gebaar trok hij een zakdoek tevoorschijn om zijn ogen droog te wrijven.

Jan van der Hoop had het beter gedaan. Zijn Nolda was ronduit een parel en hun vijftal een veelbelovend stel. Hun voeten en voetjes zouden straks weer over de slotbrug stampen. Dat gaf leven in de brouwerij, maar ook gevaar voor verdrinking. Daarom was hij er in de jonge jaren van Louise bijna toe overgegaan om die brede slotgracht maar te dempen. Maar vader Jan had beloofd om zijn kinderen in de komende weken zwemmen te leren. Daar had hij als grootvader op gestaan, anders was de logeerpartij niet doorgegaan. Hij knikte voldaan. Zo zou de destijds voor Louise aangelegde zwemvijver in het park weer mooi van pas komen.

Het kroost had hier meer te doen, mogelijkheden te over. Ze konden de tuinbaas helpen met het aanvegen van blad, de kippen en pauwen voeren, een rondje lopen met de hond, of pruimen rapen in de boomgaard. Louise had een verrassing achter de hand. In de paardenstal stond

1. HOP MARJANNEKE (1811-1813)

een pony klaar, met zadel, zodat het hele stel om beurten dagelijks een stukje zou kunnen rijden.

Wielgeratel op de oprijlaan deed de aangetrouwde grootvader moeizaam overeind komen. Hij schoof het gordijn een eindje opzij en zag een enorme koets met twee paarden staan. De deuren gingen al open. De eerste die eruit sprong was een flink gegroeide Betsy in een lichtblauw jurkje. Het krulhaar in een grappig knotje op het achterhoofd, stond ze de omgeving in zich op te nemen. Ze wees en riep naar de jongste van het span, die net met een reuzensprong naar buiten kwam.

‘Kijk, Evert Jan, daar is de toren, de grote toren! Mooi, hè? Zullen we tante Louise vragen of we daar een keertje in mogen klimmen?’ Haar ogen straalden enthousiast. Terwijl de oude man langzaam de trap afdaalde, bedacht hij dat hij Gonda’s kleinkinderen het einde van het park zou laten zien. Om hun het bankje op de top te tonen. Want dat was de geliefde plek van hun grootmoeder geweest. Gonda had daar altijd met groot genoegen naar het prachtige uitzicht over zijn uitgestrekte landerijen zitten kijken.

Het leger van Napoleon, dat met een half miljoen soldaten, verzameld uit twintig staten, in de warme zomer van 1812 naar Rusland was vertrokken, werd in het najaar hét onderwerp van gesprek. Het gonsde van de geruchten. De een wist te vertellen dat het Russische leger nergens te bekennen viel, omdat het land de strijd bij voorbaat had opgegeven. Een ander hield het op tactiek. De Russen zouden op die manier de Fransen hun immense rijk hebben ingelokt om de grote armee verhongerd te kunnen verslaan.

Inmiddels was het december geworden, toen in de kranten dit bericht stond: *Napoleon is terug in Parijs. Hij is te midden van zijn troepen opgetrokken, de geest van de soldaten kan niet beter en de keizer is gezonder dan ooit.*

Maar reizigers uit Duitsland hadden het tegendeel beweerd. Die zouden in de Oostzee schollen bevroren bloed hebben zien drijven en Napoleon zou daar verdronken zijn.

Verhalen als deze – hoe twijfelachtig ook – gaven de burger weer moed. Zo werd iemand erdoor aangezet om naar een Franse gendarme te roepen: ‘We motten die honden doodslaan.’ Een burger van Leiden had zelfs de moed gehad om op de plaatselijke feestdag van drie oktober openlijk een Oranjevlag uit het raam te hangen.

De onrust zette door, ook in het nieuwe jaar. Geluiden dat er Engelse bevrijders op de kust geland waren, wakkerden het vuurtje verder aan. Vier jongemannen die de loting om onder de wapens te gaan geweigerd hadden, trokken met zeis en bijl naar Leiden. Ze wisten het stadhuis in te komen en verscheurden de lotingspapieren. Maar bange burgers hadden de gesloten poorten weer opengezet om aangestormde Franse versterkingen binnen te laten. De lafheid van deze lieden had voor een afgrijselijk toneel gezorgd. Het opstandige viertal – een timmerman, een schoenpoetser, een huisbediende en een lijndraaier – was te midden van het samengestroomde volk op de vestingwal gezet om zonder pardon te worden doodgeschoten.

Dat de wereld op z'n kop stond, was voor de oudste twee Van der Hoopkinderen wel duidelijk. Ze werden al aardig zelfstandig en hoorden voortdurend geruchten van dan weer gunstig en dan weer droevig nieuws. Maar op hun vragen konden hun krantenspellende ouders geen antwoord geven, want niemand wist wat waar was. Voor de gemoedsrust van de kleintjes hadden Gonda en Jan beloofd hen daar niet in te betrekken. Daarom ging ook in het roerige 1813 het kinderleven van David, Betsy en Evert Jan zijn gewone gangetje. Betsy had inmiddels de speelkamer verruild voor de leerkamer, waar ze met Gonda, Jan en David voor taal- en rekenlessen bij de gouvernante zat. Wel minder uren dan haar zus en broers, maar toch, nu hoorde ze bij de groten! Haar ouders hadden met vertedering naar haar eerstgeschreven zinnnetjes gekeken. De schuine en aaneengeschreven letters hadden al een beetje zwier: de inkt was kunstig dun op en dik neer op het papier gezet.

Jan en Nolda genoten van hun gezin, hoewel hun toekomst hen zorgen baarde. Want zolang de nog altijd bestaande adoratie van Napoleon de Europese staten weerhield om tegen hem op te treden, kwijnde Nederland verder weg. Het was de vraag of in de toekomst ook voor hun gezin er nog brood op de plank zou zijn.

De sfeer van bevrijding, zoals die een poos in de lucht had gehangen, was langzaamaan gedoofd. De Fransen waren nog altijd heer en meester. Maar na een verregende zomer en alweer twee overwinningen van Napoleon, nu op de Pruisen, sloeg de stemming om. De Europese staten kregen genoeg van die levens- en geldverslindende oorlog en staken de koppen bij elkaar om de opmars van 'de kleine Corsicaan' te stoppen.

1. HOP MARJANNEKE (1811-1813)

Ze vormden een geallieerd leger, dat vastberaden optrok naar het door Napoleon bezette Leipzig. En zowaar, op negentien oktober viel de stad, hoewel ten koste van grote verliezen. De opluchting in Nederland was niettemin overweldigend, de vrijheid scheen toch te gloren. Al wist Napoleon opnieuw te ontsnappen en had hij de Hollanders laten weten het land nog liever aan de golven prijs te geven, dan dat hij ze de mogelijkheid zou laten de geallieerde kant te kiezen. Dit dreigement maakte wel zoveel indruk, dat Nederland zich officieel op de vlakte hield, maar via het fluistercircuit had Nederland kans gezien de geallieerden te berichten dat ze als bondgenoten zouden worden binnengehaald.

De bevrijders waren nog niet verschenen, toen Den Haag al aan de opstand begon. In het grootste geheim werd de kerk van Scheveningen vol wapens gestouwd om de Fransen te kunnen verjagen. Het clandestien opgezette stadsbestuur had zelfs de moed om de Oranjevlag openlijk van de Grote of Sint-Jacobskerk te laten waaien en op alle straathoeken door even dappere omroepers te laten afkondigen:

Hoort zegt het voort! Oranje boven! Holland is vrij! De Fransen vluchten aan alle kanten. De handel herleeft. De regering roept de prins uit tot hoge overheid. Wij voegen ons bij de bondgenoten en dwingen de vijand tot vrede, zonder plundering of mishandeling! Elk dankt nu God!

Het steeds meer oranjekleurende Den Haag en de overal opklinkende liedjes, zoals: *Nu zijn de Fransen van de vloer, hoezee! Prins Willem komt weer aan het roer, hoezee!*, bleken voor het Franse regiment ter plaatse zo beangstigend te zijn, dat een stel muiters te paard bedacht had het wel een vrije aftocht aan te kunnen bieden. Het aanzienlijke legeronderdeel was daar van harte op ingegaan, zodat het zonder slag of stoot de stad verliet.

Op diezelfde datum in november vergaderde in de hofstad een tijdelijk, landelijk bewind, dat de Prins van Oranje zou uitnodigen uit ballingschap terug te keren en de regering op zich te nemen. De dag daarop stuurde het een proclamatie uit om het land van deze besluiten op de hoogte te brengen. Zo gebeurde het dat de stadsomroepers zich als vanouds met ernstige gezichten opstelden op hoeken, grachten en pleinen. Ze kondigden hun aanwezigheid aan, door met een koperen staaf op een dito armschild te slaan. Met ernstige blik overzagen ze het toestromende volk, dat met eerbied en bewondering opkeek naar hun

deftig gewaad, waarop ter onderstreping van hun gezag het wapen van de stad in kwestie prijkte.

‘Hooft stadgenoten,’ begonnen ze, ‘aangezien er met het voortgaande verjagen van de Fransen geen landelijk bestuur meer is en omdat een bestuur nu eenmaal nodig is, hebben ondergetekenden: Van der Duyn van Maasdam en Gijsbert Karel van Hogendorp besloten om tot de komst van de Prins van Oranje deze taak te vervullen. Wij drukken Nederland op het hart om mee te doen en ons te helpen om de nog aanwezige vijand te verdrijven.’

Steden als Amsterdam en Leiden erkenden het nieuwe bewind, waarop ook daar de Fransen de benen namen.

Maar in en rond Utrecht bleken meer Fransen te liggen dan gedacht en moest de bevrijding bevochten worden. Het afschuwelijke nieuws dat de aldaar gelegeerde Fransen, bij een poging om Woerden te bevrijden, een paar te hulp geschoten Haagse schutters zwaargewond achter hun paarden hadden gebonden om ze voor dood naar Utrecht te slepen, ging als een lopend vuurtje door het land. Dit staaltje van onmenselijkheid bereikte eveneens het nog altijd bezette Groningen. De bevolking hield haar hart vast. Zo wreed en moorddadig waren de Fransen dus nog! Twee weken later verschenen dan eindelijk de eerste geallieerden aan de poorten en de inwoners van de stad waren meer dan opgelucht dat de langverwachte bevrijding eindelijk een feit was.

Wat kon een zesjarig meisje begrijpen van oorlog, bezetting en nu van bevrijding? Betsy had altijd gehoord, dat vóór de komst van de Fransen het leven anders was. Ze had echter nooit kunnen bedenken hoe dat ‘anders’ eruit zou zien. Daarom was het niet vreemd om tussen familieleden, die afwisselend met blije en dan weer bange gezichten aan tafel zaten, af en toe eens te vragen: ‘Is dit nou “het anders” van voor de Fransen?’ Na half november was het antwoord van vader opeens geen nee meer geweest. Het echte ‘anders’ kon nog even duren, had hij gezegd, maar het zat eraan te komen.

Een paar dagen later stond Betsy met haar handje in zijn grote, warme hand op de stoep van het huis naar vreemde tonelen te kijken. Franse soldaten renden over de keien. Ze keken inderdaad anders dan anders. Ze hadden een bange blik. Sommigen kwamen traag vooruit, omdat ze zwaarbepakt waren. Anderen duwden moeizaam een kar of geschut, maar al het krijgsvolk leek haast te hebben om bij de Poele-

1. HOP MARJANNEKE (1811-1813)

poort te komen. Ze werden gevolgd door vreemde mannetjes op kleine paarden. Ze droegen lange lanssen, ronde punthoeden, grote, neerhangende snorren en stootten vreemde klanken uit. Vader wees en zei: ‘Dit zijn Kozakken, Betsy. Deze mannen komen van ver en zijn hierheen gekomen om ons te bevrijden.’

De dag daarna fluisterde David haar in het oor, dat hij met Jan naar de Franse kazerne was gegaan en achter het hek nog een Franse militair had gezien. ‘We zijn om het terrein en huis geslopen, hebben aan deuren geluisterd en stiekem door ramen gekeken. Toen zagen we nog veel meer soldaten. Het is hier dus nog niet pluis.’

Ze had het aan moeder verteld, die het had afgedaan als jongenspraat. Maar nadat vader aan tafel had gemeld dat de Fransen het redelijk dichtbij gelegen Delfzijl nog bezet hielden, omdat de nederlaag in Leipzig een fabel zou zijn, was moeder opeens in huilen uitgebarsten. Haar zo verdrietig te zien, was voor Betsy zo anders dan anders, dat er iets aan gedaan moest worden. Daarom was ze ongevraagd van haar plaats gelopen en had troostend een arm om moeders rug gelegd.

Op 2 december 1813 kwam vader met een krant in de hand de eetkamer binnen. Met een lach van oor tot oor zei hij: ‘Lieve vrouw, lieve kinderen, ga allemaal staan, want ik heb iets voor te lezen dat jullie bijzonder blij zal maken en dat drie dagen geleden absoluut, gegarandeerd en onomstotelijk is gebeurd. Luister, luister!’

's-Gravenhage, 30 november

Aan het begin van deze middag werden vanuit Scheveningen twee grote schepen gezien, die echter door de wind verhinderd werden om voor vier uur het land te benaderen. Dadelijk verspreidde zich het gerucht, dat de Prins van Oranje aan boord van een van die schepen was. De toeloop naar de Scheveningseweg was daarop zeer groot en het vreugdegejuich van de menigte onbeschrijfelijk. Vlak voor vijven kwam de prins in Den Haag aan. Zijne hoogheid was gezeten in een open rijtuig met diverse heren, onder wie een lid van het voorlopig bewind. De hele stad is spontaan versierd en verlicht, de blijdschap over deze onverwachte gebeurtenis laat zich niet beschrijven.

Vader was nog niet uitgesproken of Betsy stak haar vinger op, zoals ze van de gouvernante had geleerd. ‘Papa, is nú het echte ‘anders’ begonnen?’

SCHOUTEN ZOVEEL LIEFDE

Vader knikte opgetogen en legde uit dat in de afgelopen nacht het restje Fransen uit de kazerne kans had gezien naar Delfzijl te vluchten, zodat de stad nu totaal was bevrijd.

Daarop nam hij zijn vrouw bij de hand, wenkte de kinderen in een kring en zette met zijn zware stem een ter plekke verzonnen tekst op het bekende liedje in:

*Hop Marjanneke, stroop in 't kanneke
Saluut aan alle Fransen,
d' Oranjeprins is weer in 't land
en daarom kunnen we dansen.*